

DE VERGETEN GESCHIEDENIS VAN HET BELGISCH VOETBAL (WO II)

STIJN KNUTS

Kurt Deswert, *Schwalbe. Het verzwegen verhaal van het Belgisch voetbal tijdens Wereldoorlog II*
Gent, Borgerhoff & Lamberigts, 2023,
308 pp., ISBN 9789463939645.

Elftallen van Vlaamse krijgsgevangen in de Stalags. Een heuse competitie tussen verplicht tewerkgestelden in Duitsland. De meanderende carrière van Raymond Braine, België's eerste profvoetballer: het is maar een greep uit de verhalen in het boek van Kurt Deswert. Zijn *Schwalbe* (een fopduik, vaak in het strafschoopgebied, die de scheidsrechter moet overtuigen om een overtreding te fluiten) brengt de 'verzwegen' – maar vooral vergeten – geschiedenis van het Belgisch voetbal tijdens de Tweede Wereldoorlog. Aan de hand van tientallen verhalen over spelers, bestuurders, scheidsrechters ... aan beide kanten van de taalgrens – soms uitgebreid uitgewerkt, soms niet meer dan vignettes – schetst hij hoe de sport, zijn organisaties en zijn beoefenaars navigeerden doorheen de oorlogsjaren.

Deswert doet dat op een hoogst leesbare manier. Dit is een boek waarin de sport centraal staat, geschreven door een voetballiefhebber met een vlotte, soms sportjournalistieke

pen. Maar waar veel sportboeken met historische inslag (zeker over het wielrennen) daardoor vervallen in uitgekauwde heroïek op een flinterdun historisch bedje, vermijdt Deswert die valkuil. De auteur consulteerde experts in binnen- en buitenland, gebruikte relevante literatuur en ging aan de slag met origineel bronnenmateriaal: met eigentijdse pers, maar ook met het archief van de Koninklijke Belgische Voetbalbond (KBVB) en met persoonsdossiers van verzetslui en van vermeende of werkelijke collaborateurs.

Dat zorgt voor boeiend leesvoer. Deswert begint zijn verhaal door de situatie van het Belgische voetbal in de late jaren 1930 te schetsen. Daarbij heeft hij ruim aandacht voor institutionele en communautaire perikelen, zoals het groeiende conflict tussen de KBVB en diens Vlaams-nationalistische uitdager, de in 1930 opgerichte Vlaamsche Voetbalbond (VVB). Maar hij kiest evengoed voor minder evidente verhalen, zoals dat van de voetbalfilm *Wit is troef* (1940), waarin Raymond Braine de hoofdrol speelde en die de avond voor de Duitse inval in première ging. In het hoofdstuk over de film neemt Deswert zijn lezers mee op een originele trip doorheen het Antwerpse sport- en cultuurleven. Daarbij komen er verrassende protagonisten voor het voetlicht, zoals de Joods-Nederlandse filmjournalist en scheidsrechter Marc Turfkruyer.

Eens in de jaren van bezetting aangekomen, geeft Deswert een rijk geschakeerd beeld van de rollen die de voetbalsport speelde in de oorlogssamenleving. Daarbij toont hij mooi hoe de sport op sommige momenten de mogelijkheid bood om – figuurlijk – aan oorlog en bezetting te ontsnappen. Voetbal bood “een schilfer vrijheid” (p. 161) voor krijgsgevangenen in de Stalags, maar deed ook de bittere realiteit van nederlagen of de verwoesting van bombardementen tijdelijk vergeten. Zo

was er in Gent nauwelijks enkele weken na de Belgische capitulatie een geïmproviseerd voetbaltoernooi dat honderden toeschouwers trok (pp. 92-93), of speelden Vlaamse verplicht tewerkgestelden een druk bijgewoonde wedstrijd in het een dag eerder platgebombardeerde Duitse Leutsch (p. 234). Het is in die zin niet verwonderlijk dat de toeschouwersaantallen langs Belgische velden alle records verbraken in het seizoen 1942-1943. Of, opvallender nog, dat veel ondergedoken werkweigerars het toch niet konden laten om naar het stadion te trekken.

Tegelijk bood de populaire sport onverhoopte mogelijkheden voor zowel de bezetter en hun collaborateurs als voor hun tegenstanders om de eigen ambities waar te maken. Als een subtiel maar effectief propagandamiddel voor de Nieuwe Orde via galawedstrijden en keurteams, in het geval van de Duitsers en van collaborerende organisaties zoals DeVlag. Maar ook als dekmantel voor smokkel, inlichtingenwerk en sabotage in het geval van het verzet. Populaire spelers hadden immers een grote bewegingsvrijheid en werden niet snel verdacht.

Doorheen de vele individuele verhalen die hij optekent, biedt Deswert ook een zicht op de waaier aan persoonlijke keuzes voor collaboratie, accommodatie of verzet in het voetbal. Hier had de sport een minder uitzonderlijk karakter. Net als in de rest van de oorlogssamenleving koos een beperkte maar zichtbare groep enthousiast voor het verzet (zoals de Luikse voetbalster Jean Capelle), of net voor samenwerking met de bezetter. De loopbaan van advocaat Louis Deceuninck, een van de terugkerende figuren in het boek, is een mooie casestudy van dat laatste. Als journalist bij *Volk en Staat* en een van de sterkhouders bij de VVB toonde hij zich al in de jaren 1930 overtuigd van het radicaal-rechtse gedachtegoed. Tijdens de

bezetting werkte hij volop mee aan de (mislukte) greep naar de macht van de VVB, die de nieuwe situatie als een ideaal moment zag om de oude, 'Belgische' voetbalelite uit te dagen. Net door persoonlijke verhalen voorop te stellen, weet Deswert die institutionele machtsstrijd op verfrissende wijze te brengen.

Wat nog sterker naar voren komt, zijn de vele grijschakeringen van opportunisme en accommodatie. Dat spelers deelnamen aan wedstrijden van de VVB of zelfs van DeVlag, was vaak een kwestie van pragmatiek – omdat het geld of rantsoenbonnen in het laatste bracht, of simpelweg omdat men wilde kunnen blijven voetballen. Die pragmatische houding toonde zich overigens ook bij de Belgische voetbalbond, die zich van een strategische mengeling van passief verzet en accommodatie bediende in zijn verhouding tot de bezetter.

Deswert staat minder uitgebreid stil bij de gevolgen van al die keuzes na de Bevrijding. Sportieve collaboratie was voor het gerecht zelden een doorslaggevend criterium voor vervolging of veroordeling. Daarentegen koos de KBVB voor een strenge epuratie van al wie had deelgenomen aan wedstrijden met een link met de bezetter of collaborerende organisaties, wat tot een hele resem schorsingen leidde. Vooral wie zich associeerde met de bezetter op manieren die het strikt sportieve overstegen, leek door het gerecht te worden aangepakt. Zoals *Volk en Staat*-journalist Louis Deceuninck, of zoals sterspeler Raymond Braine. Onder meer zijn werk voor de Duitse dienst voor inbeslagname van auto's werd die laatste zwaar aangerekend.

Voor wie voetbal noch vrijheid, noch keuze bood, waren de spelers of trainers met een Joodse achtergrond. Het hoofdstuk dat

Deswert aan hen wijdt, is een van de sterkste van het boek. Op treffende wijze contrasteert hij de drukke vooroorlogse voetbalcarrières van mensen zoals de Joods-Antwerpse voetbalfamilie Meljado met de trieste cyclus van arrestatie, deportatie en – in veel gevallen – moord die hun levens onder het Duitse juk kenmerkten.

Dat alles maakt van *Schwalbe* een goed onderbouwd boek met originele insteken. Nochtans zijn er tekortkomingen. De auteur gooit soms een wel erg breed net uit in de Belgische voetbalvijver. In het midden van het boek gaat hij bijvoorbeeld van de Stalags, over de Jodenvervolging en de verplicht tewerkgestelden, naar de voetbalexploten van naar Groot-Brittannië gevluchte burgers en militairen. Elk van die aspecten wordt vakkundig beschreven, maar het doet wel de vraag rijzen of een nauwere focus niet meer diepgang aan het boek had kunnen geven. Soms is ook net wat meer historische context aangewezen, zoals bij het lange citaat vol Nieuwe Orde-termen uit *Volk en Staat* op pagina 53. Tot slot zijn er enkele methodologische mankementen. Het notenapparaat is niet altijd consequent, terwijl Deswert ook heel wat relevante literatuur over sport in oorlogstijd of over sport en Vlaams-nationalisme links laat liggen.

De eindscore, dan? Wie in *Schwalbe* een academisch werk verwacht, zal op zijn honger blijven zitten. Deswert kiest resoluut voor rijke verhalen en beeldende beschrijvingen, niet voor een overkoepelende analyse. Maar het zou oneerlijk zijn om hem te beoordelen op criteria waar hij zich zelf niet op beroept. *Schwalbe* is een vlot lezend historisch publieksboek, met het voetbal als ster-speler. Tegelijk is het onderbouwd met degelijk onderzoek en biedt het enkele boeiende inzichten. Die combinatie is lang niet elk historisch sportboek gegeven.